

"Folkebibliotekerne og folkeoplysningen"

- Et kritisk essay

Af Niels Windfeld Lund

Indledning.

Biblioteksfolk har udtrykt tvivl om hvorvidt deltagere og lærere i fritidsundervisningen får den betjening, som de har krav på. Samtidig har der ikke været foretaget nogen egentlig analyse af samspillet mellem biblioteker og fritidsundervisningen. Derfor har Statens Bibliotekstjeneste anmodet Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning om en undersøgelse af samspillet mellem folkebiblioteket og fritidsundervisningen/folkeoplysningen. Undersøgelsen er gennemført af Bodil K. Hansen som en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere og elever i forskellige former for aftenskolevirksomhed samt blandt projektmedarbejdere og deltagere i forskellige tværgående folkeoplysningsprojekter. Resultaterne er publiceret i "Folkebibliotekerne og folkeoplysningen". (herefter F&F) (1)

Folkeoplysningen - hvad er det?

Af titlen fremgår det, at folkeoplysning kan omtales i bestemt form som slet og ret "folkeoplysningen". Men hvad er denne bestemte størrelse, som folkebibliotekerne skal samarbejde med?. I forordet står der :

"For den million voksne, der hvert år deltager i undervisning i aftenskolerne eller de tværgående initiativer inden for folkeoplysningen, er folkebiblioteket "skolebibliotek".

Folkebiblioteket er det sted, hvor deltagere og undervisere kan hente baggrundsviden, supplerende oplysninger og materiale. Et godt samspil mellem folkeoplysning og folkebibliotek kan derfor øge deltagernes videnskæbige udbytte og nytten af de samfundsmæssige investeringer i såvel folkebibliotek som folkeoplysning."

Heraf fremgår dels at folkebibliotekerne er en serviceinstitution for folkeoplysningen, dels at folkeoplysningen i det mindste omfatter aftensko-

leundervisning og "tværgående projekter indenfor folkeoplysningen" (min markering NWL). Folkebibliotekerne skal levere baggrundsviden, supplerende oplysninger og materiale til undervisere og deltagere.

I en af udviklingscenterets tidligere publikationer omkring forsøgsarbejde med folkeoplysning står der:

"Et centralt led i begrebet folkeoplysning er, at der ikke kan sættes een ramme, een institution eller een fast formel på. Grænserne for, hvad der er folkeoplysning, er vanskelige at trække."(2)

"I dag vil mange forbinde ordet folkeoplysning med den mangfoldige virksomhed, som foregår indenfor oplysningsforbund, højskoler m.v. Det er da også i disse kredse, at ordet oftest anvendes. Det ses dog også anvendt i forbigarten i andre sammenhænge..... Folkeoplysning og oplysning indgår således i det danske sprogbrug på forskellig måde og i forskellig betydning... Nogle mener også, at det netop er folkeoplysningens idé, at den ikke skal defineres eller sættes på formel." og

"..at selvfølgelig har hverken vi eller nogen anden patent på begrebet folkeoplysning. Det er dansk fælleseje."(3)

Det er på denne baggrund, at man i "F&F" kommer til at sætte lighedstegn mellem folkeoplysning og fritidsundervisning. Begrundelsen for denne afgrænsning begrundes med at "aftenskolevirksomheden" er det største område indenfor "folkeoplysningen". Denne forståelse af folkeoplysning som hovedsagelig lig med voksen- og fritidsundervisning kommer på tilsvarende måde til udtryk i ændringen i navnet på den tilhørende lovgivning. Fra at hedde fritidsloven kommer den nu til at hedde folkeoplysningsloven. På denne måde risikerer man at styrke tendensen til at folkeoplysning bliver et særligt område eller rettere en sektor ved siden af andre sektorer som f.eks. folkeskolen, bibliotekerne, socialområdet etc. På denne måde får vi fremmet dannelsen af en interessegruppe, der

kan kalde sig for folkeoplysningen og sige "vi fra folkeoplysningen kræver det og det af f.eks. folkebibliotekerne". Den kan omfatte undervisere og deltagere fra fritidsundervisningen, højskoler og en lang række nye initiativer og forsøg med folkeoplysning i bred forstand. Begrundelsen for at skifte lovens navn ud er at give mulighed for større frihed til forsøg med forskellige former for oplysning udover egentlig undervisning, men spørgsmålet er om man ikke samtidig styrker tendenser til monopolisering og magtkamp omkring ressourcer til "folkeoplysningen". Spørgsmålet er nemlig om man overhovedet i overensstemmelse med den tanke at folkeoplysning ikke kan defineres og ikke kan patenteres, kan udarbejde en lov om folkeoplysning. Staten skal vel ikke befatte sig med at bestemme den frie og livgivende samtale mellem mennesker?. Den kan støtte aktiviteter, der **bidrager** til folkeoplysningen som f.eks. aftenskolerne, højskolerne og måske også folkebibliotekerne.

Når man hovedsagelig beskæftiger sig med aftenskolevirksomhed og opridser dennes historiske udvikling, ser man jo også, at den dels og i første omgang er udsprunget af den borgerlige stats oplysningstanke om at oplyse almuens ovenfra og nedefter, dels er udsprunget og videreudviklet af de forskellige oplysningsforbund med rod i de forskellige politiske partier og interesseorganisationer i landet. Den grundtvigianske oplysningstradition er derimod først og fremmest udviklet i denne bevægelses mest markante forum: folkehøjskolen, men også i dens friskoler.(4) I modsætning til en stor del af aftenskolevirksomheden har højskolerne drejet sig om samtale om **hele livet** og man har boet sammen og **delt hele det daglige liv sammen** med andre i en vinter eller en sommer. At gå til sprogundervisning eller gymnastik en gang om ugen er udmærket, men det har ikke samme eksistentielle karakter som et højskoleophold kan have for mange mennesker. Daghøjskolerne kan for dens deltagere have en tilsvarende betydning som et højskoleophold. Det handler også om **hele livet**. Som mere eller mindre direkte kritik af den traditionelle undervisningsform, som også har præget store dele af fritidsundervisningen kan man se de

mange nye forsøg på folkeoplysning med udgangspunkt i **aktivitetsgruppen**, dvs. at en gruppe af mennesker selv definerer deres arbejde/projekt og henter viden, som de har brug for.(5)

I disse grupper tager man udgangspunkt i sig selv og søger at oplyse sig selv. Der er ikke nogen forhåndsstruktureret plan. Såfremt man går til maleri, fødselsforberedelse, navigationskursus, slægtsforskningskursus, madlavning eller noget andet praktisk-kreativt, så vil der i de fleste tilfælde være en lærer og en plan for kursusforløbet svarende til undervisning i de kompetencegivende uddannelser. Jeg tror jeg ikke at det er afgørende for de flestes deltagelse i den slags velafgrænsede kurser om det er den kommunale aftenskole eller det ene eller det andet oplysningsforbund som er arrangør. Det er indholdet, som tæller. Derfor ser jeg det som temmelig problematisk at skære aftenskolevirksomhed, højskoler og tværgående projekter over een kam og karakterisere dem som havende følgende i centrum:

- idéforankring fremfor neutralitet
- samarbejde og fællesemner fremfor individualisme
- selvstændighed fremfor afhængighed af kræfter udefra
- forandring af samfundet og menneskers vilkår i stedet for tilpasning til en given vanskelig situation
- selvarbejde og skabende arbejde fremfor undervisning efter faste planer. (F&F p.12).

Folkebibliotekerne - hvad er det?

Denne idéalisering af hele fritidsundervisningsfeltet bliver endnu mere problematisk når folkebibliotekernes virksomhed stilles i kontrast i til den såkaldte "folkeoplysning".

På samme side står der:

"Folkeoplysning og folkebogsamlinger var én gang to sider af samme sag. I dag er der nogle, der hævder, at folkeoplysningen med sin store vægt på praktisk betonedede fag, har mistet sin tilknytning til bogen og de ydelser, der kan fås

på biblioteket. Andre påstår, at behovet er der, men at bibliotekarerne i deres indkøb af bøger har fjernet sig fra de emner og den virksomhed, der i dag søges af knapt en million deltagere. Det er blandt andet denne problematik, der skal belyses i det følgende."

Desværre får vi ikke at vide, hvem der mener det ene og hvem der mener det andet. På denne måde bliver beskrivelserne og påstandene mere kategori-ske og generelle end de måske er tænkt.

De første folkebiblioteker eller rettere folkebogsamlinger blev i mange tilfælde oprettet af tidligere højskoleelever, som "brændte for sagen" på samme måde som højskolefolket. Den videre udvikling af folkebibliotekerne frem til idag eller rettere 1940 bliver beskrevet kort og godt som:

"Udviklingen indenfor sognebibliotekerne medførte imidlertid, at de distancerede sig fra den idébetonede folkeoplysning. De offentlige tilskud til biblioteksvæsenet voksede og gav et tiltrængt løft til de små bogsamlinger. I 1930'erne tog også biblioteksbyggeriet til, og veluddannede og lønnede bibliotekarere overtog arbejdet. Under denne udvikling blev også bibliotekernes bogsamlinger langt mere neutrale. De sigtede på at dække alle befolkningsgrupper og ideelt set også alle emneområder, fremfor kun den del af befolkningen, der var forankret i den folkeoplysende tradition. " (F&F p.12)

For det første vil jeg spørge om man ikke kan registrere den tilsvarende udvikling indenfor fritidsundervisningen i form af øget lovgivning med muligheder for tilskud til fritidsundervisning, med løn til undervisere og særlig uddannelse og godkendelse af undervisere til fritidsundervisning, "neutralisering" af undervisningsområdet og op-søgning af elever fra alle sociale lag. Den kommunale aftenskole er vel ikke mere idébetonet end folkebiblioteket?

For det andet vil jeg spørge om bogen er en entydig størrelse?. Alle bøger giver vel ikke grundlag for oplivelse, giver ikke den store hel-

hedsskabende fortælling. Der er bøger om reparation af biler, om madlavning etc. til brug for praktiske opgaver i dagliglivet. Disse bøger findes også på bibliotekerne; måske ikke i det omfang, som der er brug for, men det er en anden sag.

For det tredje vil jeg spørge om sammensætningen af den gruppe af befolkningen, som er forankret i den folkeoplysende tradition. Det antydes således, at der er én folkeoplysningstradition. Det er måske den grundtvigianske tradition, men det er vel for meget at sige, at hele den offentlige aftenskolevirksomhed er en del af den grundtvigianske tradition.

Kort sagt, så fornemmer jeg, at der er en kraftig tendens til at skelne skarpt mellem folkeoplysningen på den ene side og folkebibliotekerne på den anden side. Folkeoplysningen med alt hvad dertil hører bliver søgt af knapt en million deltagere og har dermed kontakt til folket og ved hvad der rør sig i "folkedybet". Folkebibliotekerne har derimod fjernet sig fra folket, blevet "institutionaliseret" og mistet "gløden". De har forskanset sig bag tykke mure og høje reoler i stedet for at komme ud til folk og dække deres behov. Denne forståelse bliver forstærket gennem en karakteristik af udviklingen af biblioteksvæsenet efter 1940 på denne måde:

"De biblioteksmæssige ydelser kan være af meget forskellig karakter, afhængig af om brugerne bor i en storby med forskellige typer af biblioteker - eller om de bor på en egn, hvor der kun er adgang til et filialbibliotek. Generelt set er udviklingen indenfor bibliotekerne i de sidste mange år gået i retningen af centralisering - af økonomiske grunde, men også i erkendelse af, at mindre filialer ikke kan dække behovet hos den del af befolkningen, som bruger folkebibliotekerne." (F&F p.13)

Denne beskrivelse dækker kun en del af biblioteksudviklingen siden 1940. En anden og nok så væsentlig del af udviklingen kommer til udtryk i overgangen fra deltidsbiblioteker til heltidsbiblioteker i mange danske kommuner som følge af

biblioteksloven i 1964 (som slet ikke nævnes i F&F) og hele udviklingen af filialer og bogbusser (6). Hvis spørgsmålet drejer sig om at få så store materialesamlinger som muligt, så kan det være ønskeligt med større biblioteksenheder; men såfremt man ønsker at fremme en nær dialog mellem lokalsamfund og bibliotek og dermed kunne få den tanke at biblioteket kunne være ramme om en levende samtale og oplysning, så kunne det være at man skulle arbejde med mindre enheder, hvorfra den lokale bibliotekar kunne skaffe materialer fra de større enheder. Det er faktisk blandt andet noget af det, som forsøgene med biblioteksbutikker og kvartersbiblioteker har sigtet på. (7) Det er slet ikke alle biblioteksfolk, som er vilde med de små enheder; men det er vel heller ikke alle aftenskolelærere, som er vilde med de nyere former for aktivitetsgrupper og kulturprojekter. Med andre ord, så er billedet af såvel de forskellige former for frivillig voksenundervisning som de forskellige former for biblioteksvirksomhed mere sammensat end det er beskrevet i F&F. Der er måske ikke engang den store forskel mellem de to områder, når man tager teksten fra bekendtgørelsen for biblioteksvirksomhed i betragtning :

"Folkebibliotekerne stiller i overensstemmelse med lovens formålsparagraf bøger og andet egnet materiale for børn og voksne til rådighed for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse. Folkebibliotekerne støtter og supplerer det folkeoplysende arbejde samt - med den naturlige afgrænsning mod de faglige og videnskabelige bibliotekers område - alle skole- og andre uddannelsesformer. Folkebibliotekerne virker desuden som informationscentre, der står til rådighed for såvel den enkelte benytter som for institutioner, erhvervsvirksomheder m.m." (8)(min fremhævelse)

Bibliotekerne retter sig umiddelbart mere mod den individuelle borger end voksenundervisningen gør, men m.h.t. målene om: mulighed for selvstændig

meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse, er der vel ikke den store uenighed mellem de to "sektorer". Enkeltpersoner kan således benytte biblioteket til selvstændige oplivende og oplysende studier og samtaler udenom den organiserede folkeoplysning og det er vel også en slags folkeoplysning.

Folkeoplysning som proces

Som tidligere nævnt kan og skal folkeoplysning ikke afgrænses til eller monopoliseres af en bestemt institutions rammer og dertil hørende aktivitet. Institutioner og organisationer kan derimod bidrage til folkeoplysning forstået som en stadig levende dialog imellem mennesker i et samfund, som en proces, der kan og bør foregå alle mulige steder i samfundet. Det betyder, at man ikke kan tale om "at der fra den samlede folkeoplysnings side er mange forslag til, hvordan der i højere grad kunne skabes et samspil omkring den fælles sag, som folkeoplysningen er.". Der burde stå: "at der fra fritidsundervisere og deltagere samt projektmedarbejdere og deltagere i tværgående aktiviteter er mange forslag til..... den fælles sag, som folkeoplysningen er". Denne diskussion om hvad folkeoplysning er og ikke er, kan måske opfattes som en akademisk diskussion, men efter min mening er den faktisk temmelig afgørende for hvordan man kan komme videre med samarbejde mellem fritidsundervisningsområdet, de tværgående projekter og folkebibliotekerne. Og lad os derfor gå over til at se på hvad aktive i fritidsundervisningen og folk engagerede i tværgående projekter har af forventninger til og kritik af folkebibliotekerne.

"Fritidsundervisningen"s forventninger, ønsker og kritik til/af folkebibliotekerne.

Udgangspunktet for undersøgelsen er en forståelse af folkebiblioteket som en offentlig serviceinstitution med forskellige serviceydelser. Det ligger allerede i spørgsmålsformuleringen : "Hvilke servi-

ceydelser bruger du i forbindelse med undervisningen".

Det fremgår tydeligt, at en stor del af såvel undervisere som deltagere bruger biblioteket. Som følge af at det ofte er lærerens ansvar at finde materiale frem til undervisningen er det forståeligt at flere undervisere (56%) end deltagere (39%) benytter biblioteket i denne sammenhæng. Samtidig er relativt flere undervisere (24%) utilfredse med bibliotekets betjening end deltagerne (6%). De største kritikpunkter drejer sig om materialerne. For det første mangler der et tilstrækkeligt antal eksemplarer af de enkelte bøger. For det andet mangler der de nyeste bøger indenfor de forskellige kursusområder. Nogle af udtalelserne i forbindelse med kritikken lyder således:

"der er ikke fagbøger nok i "sæsonen" september/april når alle fritidsundervisere starter op" (kniplélærer). "Der er sket en enorm stor udvikling inden for porcelæns- og glasmaling, når der udkommer en ny bog om emnet, er den væk med det samme". "Biblioteket har ikke meget til dette fag" (udvidet førstehjælp); "der skulle være mere om farver og mode; ikke alle de gamle blade"; "jeg synes bøgerne er for gamle, det er de samme som da jeg gik til keramik for 7 år siden"; "har for lidt bøger til udlån, desuden er bøgerne altid optaget" "der er for få bøger om patchwork og alt for mange gamle umoderne håndarbejdsbøger på hylderne". (F&F p.24f.)

Det er sandsynligt, at man på mange biblioteker trænger til at gennemføre en kassation. Det er også meget muligt at området omkring de såkaldte praktiske-kreative fag er underforsynet i forhold til de humanistiske og sproglige/litterære områder. Samtidig er det altoverskyggende problem: materialekontoen. Der er ikke ubegrænsede midler til indkøb af de materialer, som folk gerne vil bruge. Man må foretage et valg og der rejser spørgsmålet sig naturligvis om hvem der skal foretage dette valg. Man har gennem flere år snakket om brugerindflydelse, om brugernavn etc. Det store problem med et brugernavn i forbindelse med

bibliotekets materialevalg er, at det først og fremmest ville tage hensyn til de organiserede brugergrupper som f.eks. oplysningsforbundene m.fl. De individuelle biblioteksbrugere kan i sagens natur ikke lade sig repræsentere af nogle enkelte personer og vil stadig skulle forsvares af bibliotekaren. Derfor er det nok en mere farbar vej at arrangere møder med f.eks. undervisere og deltagere i fritidsundervisningen om bibliotekets begrænsninger og muligheder. På samme måde som alle andre interessegrupper vil fritidsundervisningsbrugerne gerne have, at man specielt tager hensyn til netop deres specielle ønsker.

Gennem information om bibliotekets muligheder kan man naturligvis øge kendskabet til biblioteket og dets "alsidighed af materialer - og service - der ihvertfald findes på større biblioteker" (min udhævelse NWL) Jeg spørger: hvad har de små biblioteker dog gjort? En af de store og demokratiske pointer i bibliotekssystemet er at man fra ethvert bibliotek, stort som lille, kan rekvirere materiale fra hele verdens biblioteker. Det er muligt, at det tager tid at skaffe dem hjem, men netop kombinationen af det lille biblioteks overskuelighed med de samme bibliotekarere hele tiden og dets deltagelse i det globale bibliotekssystem er værd at fremhæve i denne sammenhæng. Selvom man fik større og større biblioteksenheder, ville de aldrig have et tilstrækkeligt antal eksemplarer, når "sæsonen" starter etc. Samtidig må man ikke glemme, at omtrent halvdelen af såvel lærere som deltagere er tilfredse med bibliotekets betjening og endelig er en tredjedel af såvel lærere og elever i tvivl om det er godt eller skidt. Det kunne måske skyldes, at de er i tvivl om hvor meget man kan forvente af biblioteket. Der er vel heller ikke nogen entydig målestok for hvad fritidsundervisningens folk kan forlange af biblioteket, hvad enten det gælder materialer eller lokaler.

Flere lærere udtrykker ønske om at bruge bibliotekets lokaler. Det er mest et behov for grupperum med skrivemaskiner eller allerhelst med PC'ere.

En datalærer siger : " Et grupperum med PC'ere er af interesse, såfremt udstyret er up to date, idet det så vil være bedre end skolernes efter-

hånden forældede udstyr" og en vævelærer siger: "et grupperum med PC'ere ville være godt at have adgang til, da et væveprogram koster ca. 4000 kr. foruden selve computeren". (F&F p.29)

Med andre ord, så skal biblioteket efter nogle aftenskolelæreres mening dække nogle af de udgifter til den ajourføring og fornyelse i undervisningsmaterialer, som de ikke selv har penge til og det er spørgsmålet om det kan være meningen. Hvis man vendte problemstillingen om, så kunne man forestille sig at aftenskolerne havde sit eget sted, hvor bibliotekerne kunne henvise deres lånere til, såfremt de havde brug for at arbejde med f.eks. dyre væveprogrammer. Så kunne bibliotekerne "forvente" at aftenskolerne anskaffede disse væveprogrammer. Det er naturligvis en god idé at være fælles om kostbare faciliteter, men det kan ikke være meningen at folkebibliotekerne skal investere i anlæg for at løse fritidsundervisningens økonomisk trange kår. Men hvis man forestillede sig, at lærerne er interesserede i at bruge bibliotekets lokaler, så tyder det forhold, at 71% af lærerne ikke ved om biblioteket har lokaler til studiebrug, ikke på den helt store interesse. Kun en tredjedel mener, at bibliotekets lokaler kan bruges i sammenhæng med undervisningen.

Det er ligeledes en tredjedel, 37%, af lærerne, der er interesseret i samarbejde med biblioteket om udstillinger og arrangementer. Man ønsker mulighed for selv at udstille produkter fra undervisningen eller få biblioteket til at arrangere foredrag, koncerter og udstillinger, som ligger i forlængelse af undervisningens tema. Det sker rent faktisk også mange steder. Man må i den forbindelse ikke glemme, at bibliotekerne i mange kommuner gennem mange år har været sekretariat for de såkaldte kulturelle samråd, der har været sammensat af repræsentanter for kulturinstitutioner (muséer, biblioteker, koncertsale), oplysningsforbund, kulturelle foreninger i bred forstand m.m.(9)

Så er der åbningstiderne. Blandt deltagerne synes 15% at åbningstiderne er særdeles tilfredsstillende og 59% at de er tilfredsstillende, ialt 74% af deltagerne er positive overfor åbningstiderne på

bibliotekerne. 82% blandt lærerne udtrykker, at åbningstiderne ikke er nogen hindring for brugen af bibliotekerne. Naturligvis kunne man ønske sig at bibliotekerne var åbne hele døgnet og at de var åbne i weekenden og om aftenen, fordi det stemmer med manges fritid. Det er imidlertid igen et spørgsmål om ressourcer. Der er gennem de senere år skåret kraftigt i åbningstiderne på grund af besparelser. Men den altovervejende del af "aftenskolefolk" kan bruge de åbningstider, som man har og det er vigtigt at lægge sig på sinde inden man bruger mange ressourcer til udvidelse af åbningstiden på bekostning af f.eks. materialekontoen. I det hele taget er der en udbredt tilfredshed med bibliotekerne.

"hvis tiden er til det, har vi et fantastisk redskab til øget viden og dejlige oplevelser". På biblioteket er der mulighed for individuelle studier på alle livets niveauer og for rekreativ læsning til alle aldre" (F&F p. 40 f.).

Det er aftenskoledeleger, som ser sådan på bibliotekerne. Lærerne er mere opmærksomme på den venlige, hjælpsomme og personlige kontakt med bibliotekarerne og mulighederne for at skaffe materialer frem.

Det er de færreste bibliotekarer, som kan have noget imod en større materialekonto, udvidet åbningstid, flere arrangementer, mere personale og meget andet, som foreslås fra aftenskolenes side. Det kan ikke være nyt for bibliotekerne at få at vide. Men hvad siger medarbejdere og deltagere i de tværgående forsøg på folkeoplysning. Er der nogen forskel i forventninger og krav til bibliotekerne.

De tværgående projekters forventninger, krav og ønsker til folkebibliotekerne.

De tværgående projekter er ofte udviklet omkring forskellige fælles aktiviteter som fælles madlavning, et projekt for unge arbejdsløse, for ældre eller som skolen som lokalt kulturcenter med café som samlingssted og åbne værksteder. Der er ikke den samme lærer-elev relation som i aftenskolerne,

men derimod bruger man hinandens samlede evner. Således kan den ene være "lærer" den ene gang og "elev" den næste gang, man mødes. Det betyder, at man ikke på forhånd kan vide, hvad man f.eks. har brug for af litteratur eller musik til et værkstedsarbejde. Så kan man spørge om det betyder, at man bruger bibliotekerne mindre end det "traditionelle" aftenskolefolk. Nej, faktisk tværtimod. 87% af medarbejderne imod 56% af aftenskolelærerne bruger biblioteket i forbindelse med aktiviteterne. Samtidig benytter 68% af projektmedarbejderne sig af bibliotekarisk bistand mod 34% af aftenskolelærerne. Sidstnævnte betjener mere sig selv. Men projektmedarbejderne bruger i højere grad skønlitteratur, håndbøger, emnelister, musik, aviser og tidsskrifter end aftenskolelærerne. Når det gælder deltagerne i de tværgående projekter, så er der også en markant forskel i benyttelsen af biblioteket i forhold til aftenskoledeleger. Blandt aftenskoledeleger brugte 39% biblioteket, mens det er 62% af de tværgående deltagere, som bruger biblioteket. Det er således også 60% af de tværgående deltagere mod 46% af aftenskoledelegerne, som har brug for hjælp til søgning af litteratur. Det ligger i projekternes natur. Der er i de tværgående projekter lagt mere op til at deltagerne selv op søger den viden, som de har brug for. Der er naturligvis også ønsker om depoter til projekterne, om at nye bøger kommer hurtigere og at man ønsker grupperum, hvor man kan arbejde med sit projekt. I forbindelse med de tværgående projekter fremkommer der følgende kommentarer om forholdet til bibliotekerne:

"Vi har et fint samarbejde gennem den bibliotekar, der kommer i kulturcentret. ærgerligt, hvis økonomien bremser dette samarbejde".

"Biblioteket hjælper med billetsalg, og med hensyn til brugerinformation". Vi samarbejder udmærket omkring diverse delprojekter". " Vi er meget afhængige af bibliotekerne, da vi ikke har egne lokaler og vi låner ofte deres mødesal". (F &F p.55 f.)

I modsætning til aftenskolefolkets fremhævelse af folkebibliotekernes høje grad af "serviceminded-

hed" og "hjælpsomhed", så tales der i forbindelse med de tværgående projekter om samarbejde på lige fod mellem projekter og biblioteker.

Samarbejde, men på hvilke præmisser?

Desværre kommer disse og andre forskelle mellem aftenskolefolkets og de tværgående projekters syn på bibliotekerne ikke til udtryk i det konkluderende afsnit i F&F. Aftenskolernes kritik overskygger de nye tendenser blandt folkeoplysningsprojekterne. I den korte opsummering gøres der rede for at store fælles kritikpunkter er: manglen på fagbøger, den manglende åbenhed og alsidighed, samarbejde med lokalområdet og den ringe adgang til nye bøger. Derefter står der:

"Disse og flere kritikpunkter skal ikke overskygge, at sympatien for bibliotekerne er stor Men kun til en så kær institution som biblioteket er, tør man overhovedet også fremsætte ønsker og håbe på, at det kunne blive endnu bedre. - Et bredt favnende folkebibliotek, et levende kulturcenter, hvor man kan læse, høre musik og foredrag, se teater os.v., hvor man stadig kan få gratis, venlig hjælp og låne et bredt udsnit af materialer, og hvor man kan få en forfriskning, når man alligevel er på besøg. (F&F p.60)

Rent faktisk, så fungerer mange folkebiblioteker på den måde den dag idag. Bibliotekerne og deres personale har nemlig nogle **selvstændige traditioner for og ressourcer til folkeoplysende aktiviteter**, som er værd at dyrke. Det er samtidig rigtigt, at der ikke var mange folkebiblioteker blandt ansøgerne til 10-pkt.programmet. Mange biblioteksfolk har begrundet det med, at de ikke vidste noget om det og nok så vigtigt, at de følte at det vist ikke var beregnet for dem. På trods af at lov og bekendtgørelse tillægger bibliotekerne en selvstændig folkeoplysende rolle, så har mange bibliotekarere tænkt at folkeoplysning er lig med fritidsundervisningen. Fritidsunderviserne har således haft "held" til at opfatte sig selv og blive forstået som den samlede folkeoplysning. Bibliote-

kerne har samtidig mere og mere forstået sig selv som et offentligt servicekontor med forskellige tjenesteydelser. De har fungeret som relativt "usynligt" og "selvudslettende" bagland for "folkeoplysningen". Det har f.eks. betydet, at traditioner for at bibliotekarere selv opretter studiekredse og selv sætter forskellige oplysningsprojekter i gang, ikke kun for børn, men for alle aldersgrupper, ofte er blevet "glemt" blandt bibliotekarere. Disse "glemte" traditioner eller skjulte ressourcer kommer imidlertid frem i forbindelse med en række af de nye tværgående initiativer. Derfor ser jeg nogle spændende muligheder for at finde frem til ligeværdigt samarbejde mellem de forskellige offentlige og halvoffentlige institutioner og projekter, baseret på en gensidig forståelse af at alle er led i den lokale folkeoplysning forstået som en stadig levende dialog og proces. Derfor vil jeg foreslå, at aftenskolerne lader sig inspirere af de mange nye forsøg til at forstå sig selv som et blandt andre elementer i den samlede folkeoplysning ved siden af folkebibliotekerne og mange andre større eller mindre institutioner/projekter. Det tror jeg kunne gavne "forhandlingsklimaet". I den forbindelse kunne det være spændende at gennemføre en undersøgelse af bibliotekernes syn på fritidsundervisningen og de tværgående projekter.

De sidste ord i denne omgang skal være:

"At være folkeoplyser er ikke noget, man kan uddanne sig til, men noget som man kan være i kraft af sine erfaringer, og som man kan have erhvervet på mange forskellige måder gennem sit liv (arbejdsliv, familieliv, foreningsliv, uddannelse osv.). Alt dette udgør den menneskelige ballast. Man kan i stedet for folkeoplyser tale om mennesker der, ved hjælp af deres forskellige talenter og evner, bidrager til folkeoplysningen, der hvor de er."(10)

Noter:

1. Bodil K. *Hansen*: Folkebibliotekerne og folkeoplysningen / Bodil K. Hansen. - Kbh. : Udviklingscenter for folkeoplysningen og voksenundervisning, 1990.
2. "At overskride grænser - første melding om den landsdækkende erfaringsindsamling fra folkeoplysningens udviklingsarbejde under 10 punkts programmet" red. af Margaretha Balle-Petersen et. al. Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning, 1986, p.191
3. samme p.186
4. Kjell Rodin: Højskolen som folkeoplyser IN: Dansk pædagogisk tidskrift nr.1 36. årg.februar 1988 p.39-42.
5. Hvad nu - tredje melding om den landsdækkende erfaringsindsamling ved . M. Balle-Petersen Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning 1989 p.173f.
6. se f.eks. De små samfunds biblioteker - Bibliotek 70 pamflet 4, 1977.
7. se omtale i B70 1-91, p.4f.og p.12.
8. Bekendtgørelse nr.169 af 13. maj 1965 om folkebiblioteker prgf. 1 stk.1.
9. De kulturelle samråds historie af John Andreassen, 1990.
10. Hvad skal vi kunne? En konference om medarbejdere, ledere og igangsættere i øvrigt indenfor den kommende folkeoplysningslov, Askov Højskole, red. af Bodil K. Hansen et. al. 1988 p.17.